

Türk Dış Politikasında Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası

Dr. Fatih TUNA¹

Özet

Bu çalışma, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya politikasını realizm teorisi çerçevesinde ele almaktadır. Çalışmanın genel çerçevesini, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de izlediği politikalar ile Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail'in Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu politikaları realizmin 'egemen devlet (sovereign state)' perspektifi oluşturmaktadır. Bu çalışmanın bulguları Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası Libya ile ilişkilendirilmiştir. Türkiye'nin Libya'da izlediği dış politika, Doğu Akdeniz'de Libya, KKTC ve Türkiye'nin egemenlik haklarının korunması ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında önemli olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Libya politikası, jeopolitik ve stratejik açıdan hayati derecede önemlidir ve Türkiye, GKRY ve Yunanistan'ın Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) iddialarını reddetmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Doğu Akdeniz, Libya, Realizm, Türk Dış Politikası*

Realist Approach to Turkey's Foreign Policy: Turkey's the Eastern Mediterranean and Libyan Policy

Abstract

In this study, Turkey's policy towards Eastern Mediterranean and Libya will be discussed in the context of Realism. While doing this, the following countries ; - Greece, Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Egypt, Israel- politics towards Turkey will be examined along with Turkey's Eastern Mediterranean politics under the "sovereign state " perspective of realism. In the outcome of this study, the relation between Turkey and Libya will be evident. Furthermore, Turkey's foreign policy towards Libya will emphasize the importance of both the sovereignty and maritime zone rights of Turkey, Libya and Turkish Republic of Northern Cyprus. As a result, Turkey's foreign policy towards Libya in the Eastern Mediterranean is very important both geopolitically and strategically. Additionally , Turkey strongly rejects claims made by both Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus of an exclusive economic zone (EEZ)

Key Words: *Eastern Mediterranean, Libya, Realism, Turkish Foreign Policy*

Giriş

Doğu Akdeniz coğrafyasının sınırları konusunda genel bir fikir birliği bulunmaktadır. Söz konusu sınırlar, Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın batı kısmı olan Lilibeo Burnu arasında çizilen hatla ifade edilmiştir. Bu tanımdan yola çıkarsak Doğu Akdeniz; Arnavutluk, Karadağ, Yunanistan, Libya, İsrail, Mısır, Türkiye, Bosna Hersek, Suriye, Filistin ve Tunus tarafından çevrilmiştir (Yaycı,2012:2).

Akdeniz, dünya denizlerinin sadece %1'ini kapsamasına rağmen yılda ortalama 220.000'den fazla gemi hareket halindedir ve bu gemi trafiği dünya deniz trafiğinin 1/3'üne tekabül etmektedir.

---

¹ Türkiye Tanıtım Vakfı Genel Başkanı, fatihTuna34@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9549-9972>

Akdeniz'deki gemi trafiği çok değişik ticari faaliyetleri içermekle birlikte yarısını Petrol tankerleri oluşturmaktadır (Yaycı, 2020:24). Enerji kaynaklarına sahip ülkeler ile enerjiyi kullanan ve gelişmiş olan ülkeler arasındaki geçiş yolları açısından Akdeniz'in jeopolitik önemi vazgeçilmez durumdadır. Akdeniz'in kendine has doğal öneminin yanında Süveyş kanalının açılması ile birlikte Avrupa—Uzakdoğu hattındaki yol 7.000 deniz mili kısalmıştır (Şafak, 2019:2). Bahsettiğimiz coğrafyanın diğer bir özelliği, gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasında köprü durumunda bulunmasından dolayı, terörizm, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı açısından da birçok güvenlik sorunu ortaya çıkmaktadır (Kedikli & Deniz, 2015:401).

Sonuç itibari ile Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Avrupa arasında jeostratejik bir öneme sahip olmasının yanında, yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı hemen hemen tarihin her safhasında güç mücadelelerinin yaşandığı bir bölge olmuştur.

Doğu Akdeniz, yüzyıllardır süregelen deniz ticaretinin yanında içinde olduğumuz yüzyılın başlarında keşfedilen doğalgaz ve petrol rezervleri ile birlikte var olan ekonomik değerini katbekat artırmıştır (Yaycı, 2012:9). Petrol ve doğal gaz arama tekniklerinin gelişmesi ile birlikte keşfedilen enerji kaynaklarının potansiyellerinin hayli yüksek olması, bölgede tansiyonu yükseltmiş ve rekabeti daha da sertleştirmiştir. Bunun sonucunda, ülkelerin Akdeniz üzerindeki münhasır ekonomik bölge (MEB) ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ilanı, dış politika açısından önemli bir parametre haline gelmiştir. Akdeniz'e kıyı ülkelerin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilan etmeleri ile birlikte yeni çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Türkiye, söz konusu ülkeler içerisinde en göze çarpan sıkıntıyı, Kıbrıs adasının tek temsilcisi olduğunu iddia eden Güney Kıbrıs (GKRY) ile yaşamaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin politikaları, Türkiye aleyhine olmakla beraber, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) doğal haklarını da yok saymaktadır. Mısır, İsrail ve Lübnan, 2000'li yılların başında GKRY ile MEB antlaşmasını imzalamışlardır. Bu süreçte Türkiye, Doğu Akdeniz politikasını daha itidalli bir çerçevede ortaya koymasına rağmen, GKRY ilan ettiği tek taraflı MEB antlaşmaları ile Türkiye'nin ve KKTC' nin varlığını yok saymaktadır. Türkiye, itidalli politikaları sürdürmekte beraber Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde, kendisinin içinde olmadığı hiçbir MEB antlaşmasını tanımayacağını ilan etmiştir (III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, 2019:56-58). 2011'e gelindiğinde ise Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması yaparak, Doğu Akdeniz'deki MEB alanının sınırlarını ortaya koymuştur. Türkiye, MEB yetki alanlarının ilanından sonra, söz konusu bölgeyi kontrol altında tutmak için askeri faaliyetler ve tatbikatlarını yoğunlaştırmıştır. Her ne kadar Türkiye Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine (BMDHS) taraf olmasa bile uluslararası hukukun verdiği hakları sonuna kadar kullanmak istemektedir. Uzun yıllardır süregelen çalışmalar ve gayretlerin sonucunda Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile MEB konusunda anlaşmaya vararak Doğu Akdeniz'deki radikal politikalarını uygulamaya başlamıştır. Aslında bu anlaşma, Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında alışlagelmişin dışında bir anlam ifade etmesinin yanında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın iddia ettikleri münhasır ekonomik bölge sınırlarını da reddettiğini ortaya koymaktadır (Anadolu Ajansı, 2019).

Kurmay Başkanı Tümamiral Cihat Yaycı'nın yaptığı çalışmalar, Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının ve münhasır ekonomik bölgenin (MEB) ilan edilmesindeki çalışmalarda önemli katkılar ortaya koymuştur. Bunun yanında, Prof. Dr. Metin Öztürk'ün 2003 yılında yazdığı 'Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs' kitabı ile Prof. Dr. Sertaç Hami Başeren'in yayınladığı 'Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset' kitabı Türkiye'nin Doğu Akdenizle alakalı politikalarını ve son yıllarda meydana gelen çatışmaların analizini incelemektedir. Fakat 2009-10 yıllarından itibaren Avrupa Birliği (AB) destekli Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki hukuksuz politikaları Türkiye aleyhine işlemektedir. Cihat Yaycı'nın bu yıllardan itibaren Türkiye'nin haklı tezlerini temel aldığı ve diğer akademisyenlerden farklı olarak benimsediği haritalama yöntemiyle Türkiye'yi karadan Libya'ya, İsrail'e ve Mısır'a komşu yapmaktadır. Örneğin Türkiye, genel olarak Akdeniz'de muhtemel MEB bölgesi için deniz yetki alanlarını ve ilgili kıyıdaş devletleri 'düşey hatlar' kullanarak belirleme anlayışını benimsemiştir. Bu yüzden akdenize kıyı olan devletler olarak sadece Suriye, KKTC ve Mısır muhatap alınmak zorunda kalmıştır. Cihat Yaycı; 0-180° istikametinde sadece boylamları dikkate alarak dikey hatların kullanılması, yerküre haritasına hiçbir eğim yokmuş gibi 2 boyutlu bakılmasından kaynaklanan ciddi bir eksiklik olduğunu ifade etmektedir.

Ona göre bu durumda sadece kuzey-güney ya da doğu-batı hattında ilgili devletler tespit edilebilir. Yayıncıya göre; ‘*yerküre haritasına 3 boyutlu olarak bakıldığında, 360°’yi kapsayacak şekilde farklı açılar kullanılarak çeşitli istikametlerde ortay hatlar belirlenebilir. Bu haritalama yöntemiyle Türkiye’nin İsrail ve Mısır ile sınırlandırma anlaşmaları yapması söz konusu olmaktadır. GKRY, MEB ilan ederken ve sınırlandırma anlaşmaları imzalarırken, Türkiye’nin aksine, düşey hatlar yerine diyagonal hatlar kullanmıştır. Böylece GKRY, hem karşılıklı sınırlandırma anlaşması imzalayacağı kıyıdaş ülke sayısını hem de sahip olacağı deniz yetki alanlarını arttırmıştır. Türkiye’de milli menfaatlerini ve Mavi Vatan sınırlarını koruması için diyagonal hatları kullanması gerekmektedir*’ (Yayıncı,2020:147-48). Böylece GKRY’nin sözde ilan ettiği MEB bölgesinin hukuksuzluğu ortaya çıkmış olacaktır.

Bu çalışmada Cihat Yayıncı’nın konuyla ilgili yayınladığı kitaplar; Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur (2019), Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye (2020), Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye (2012) yayınları temel referans alınarak, Türkiye’nin dış politika izlediği yaklaşımları realist teorinin önemli bir saçı ayağı olan egemen devlet (sovereign state) perspektifinden incelenecektir. Böylece Türkiye’nin izlediği politikaların teorik çerçevesi çizilmiş olacaktır. Çalışmanın sorunsalı: Türkiye’nin Libya’ya yardım etmesindeki temel çıkarı; Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığının kontrolünü sağlama ve Libya’daki Türk yatırımlarının ve ikili ekonomik çıkarların zarar görmemesidir. Bu yüzden Türkiye, Trablus hükümetine siyasi, ekonomik ve askeri olarak destek vererek kazanımlarını korumak istemektedir. Ayrıca, jeopolitik ve stratejik önemi olan deniz yetki alanlarını ‘Mavi Vatan’ doktrini çerçevesinde korumak için realist argümanların öne çıktığı aktif politikaları uygulamaktadır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde teorik altyapı oluşturulacaktır. Bu bölümde realizmin genel argümanları ile birlikte *egemen devlet* kavramı açıklanacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası çerçevesinde Libya ile olan ilişkileri ele alınacaktır.

1. Uluslararası İlişkilerde ‘Egemen Devlet’: Kavramsal ve Teorik Bir Çerçeve

Uluslararası politika acımasız ve tehlikeli politikaları olan egemen devletler arasındaki rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu alanda her devletin temel amacı, uluslararası ilişkilerdeki etkisini en üst düzeye çıkarmaktır. Bu durumda gücün (power) diğer devletlere karşı üstünlük aracı olduğunu ifade etmektedir. Uluslararası alan hiyerarşik, dikey, yatay, merkezi, heterojen, yöneten/ilen ve çatışmacı olarak nitelendirildiği politik bir olgudur. Başka bir ifadeyle anarşik ortamın olduğu, güç için mücadelenin ön plana çıktığı, ilişkilerin yatay olmayan karşılıklı değişkenliğinde olabileceği bir alandır (Waltz, 2001).

Siyasi düşünce geleneği olarak bilinen realizm, yüzyıllar boyunca uluslararası ilişkiler düzeninde etkili olmuştur. Kelime anlamı olarak da realizm, realist teori üzerine çalışan yazarlar ve siyaset teorisyenleri tarafından dünyayı olması gerektiği gibi görmemektir (Viotti ve Kauppi, 2013:55). Siyasal realizm olarak da bilinen realizm, uluslararası politikada bir düşünce rekabeti ve çatışmacı politika olarak görülmüştür. İdealizm veya liberalizm, uluslararası alanda işbirliğini vurgularken, realizm uluslararası politikada işbirliğini dikkate almaz. Realist teori, devletin uluslararası arenada güvenlikleri ile ilgili anahtar oyuncu olduğunu, ulusal çıkarları gözetme ve güç (power) için mücadele etme konusunda hareket ettiğini vurgulamaktadır (Karpowich, K. ve Julian, W. 2018). Önemli realistlerden biri olan Carr’a göre, realizm barışçıl bir dünya bulmanın arzu edilebilir olduğu konusunda hemfikirdir, ancak güvenlikçi anlayış rekabeti ve savaşların olması bu gerçek dünyadan kaçınmanın kolay bir yolu değildir. Barışçıl bir dünya kurmak kuşkusuz büyüleyici bir fikirdir, fakat pratik değildir. Realizm, mevcut güçlerin dayanılmaz gücünü ve mevcut eğilimlerin kaçınılmaz karakterini vurgulama eğilimindedir. Böylece realizm uluslararası arenada söylemsel (discourse) davranıştan ziyade gerçek niyetlerin ve politikaların peşinden giderek egemenliği elde etmeye odaklanmaktadır (Mearsheimer, 2001:55-6).

Realizm, pratik olarak devleti uluslararası arena da rasyonel bir oyuncu olarak görmenin zorluklarının farkındadır. Fakat, uluslararası ilişkilerde devleti hem üniter hem de rasyonel aktör olarak görmektedir. Devlet üniter olarak tanımlanır, çünkü devlet içindeki siyasi temsilciler arasındaki fikrin farklılıkları belirlenir ve devletin tek sesli olması sağlanır. Realizmin hipotezleri devletlerin oyun teorisinin uygulanmasında, caydırıcılıkta, silah kontrolü, güç dengesinin sağlanması ve kullanımında rasyonel seçeneklerin uygulanması temel amaçlardır. Belirli amaçlar göz önüne alındığında, devletler mevcut hedefleri ışığında bu hedeflere ulaşmak için kabul edilebilir alternatifleri de düşünmektedir. Rasyonel devlet, gerçek dünyanın bir açıklaması değil, realist bir varsayımdır (Viotti ve Kauppi, 2012:56). Bu yüzden realizm, Soğuk Savaş boyunca baskın bir teorik gelenek olmuştur. Realizm, uluslararası siyaseti, kendileriyle ilgilenen devletler arasında güç mücadelesi olarak gösterir ve çatışma-savaş olasılığı konusunda genellikle olumsuzluk gösterirdi. Dolayısıyla, her iki tarafın savaşmak için olumlu beklentisi varsa ve savaşın beklenen faydaları, beklenen barış yararlarından daha büyükse, savaş mantıklı olabilir. Realist olanlara göre, güç çatışması ve rekabeti uluslararası politikanın gerçek yüzleridir (Walt, 1998:31-32).

Realizm, çeşitli kuramsal bir gelenek olan çeşitli yaklaşımlar ve iddiaları içermektedir. Kurucuları arasında; Thucydides, Machiavelli ve Hobbes sıklıkla başvurulan isimlerdir. Bugün klasik gerçekçiliğin yerini neo-realizm almıştır. Ancak, her iki teori de onu liberal, eleştirel ve postmodern düşünce olarak temsil eden uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından eleştirilmiştir.

Devletler kazanmaları için gereken güce erişmek ve hedeflerini gerçekleştirmek istemektedir. Birçok realist için, egemenlik devletler arasında güç için mücadele veya güç kullanımı uluslararası ilişkilerin merkezinde yer alır. Önemli realist teorisyenlerden biri olan Morgenthau, Uluslararası Politika kitabındaki güçten şöyle bahsetmektedir: “Uluslararası politika, tüm politikalar gibi, güç mücadelesidir. Uluslararası politikanın nihai amaçları ne olursa olsun, gücü elde etmek her zaman doğrudan hedeftir ”(Morgenthau ve Thompson, 1985: 31). Morgenthau, gücün devletler için 'acil hedef' olduğunu geniş bir şekilde açıklamaktadır. Bu noktadan itibaren, realist akademisyenler uluslararası güç konularını anlamak için tanımlayıcı bir terim olarak 'power (güç)' etkili bir şekilde tekelleştirdiler. Temel olarak askeri kapasiteleriyle ilgili betimlemeleri karakterize ettiler ve devletleri sınıflandırmak ve davranışlarını netleştirmek için gücü kullandılar (Berenskoetter ve Williams, 2007:2-3). Carr, Morgenthau ile hemfikirdi çünkü politikanın da bir anlamda tüm zamanların güç politikası olduğunu belirtti. Uluslararası siyasette önemli bir kuramcı olan Frederick Schuman'a göre, tüm siyasetin güç mücadelesi üzerine kurulduğunu iddia etmekle birlikte, güç; iç politikada farklı amaçlara erişmek bir araç olarak bakılmaktadır fakat uluslararası siyasette, güç amaç olarak görülmektedir (Schmidt, 2007:44-45). Devletler sonunda özgürlük, güvenlik, refah veya güç arayabilirler. Dolayısıyla devlet ekonomik, sosyal refah veya dini gibi amaçlarını belirler. Bu anlamda güç, uluslararası poker oyununda yüksek kartların tutulmasını ima edebilir. En iyi kartları göstermeniz durumunda, diğerleri muhtemelen ellerini düşüreceklerdir. Açıkçası, elinizi verimsiz ya da yenik bir şekilde oynarsanız, oyunu kaybedebilirsiniz (Viotti ve Kauppi, 2012).

Diğer taraftan gücü elde etmek için egemen devlet olmak gerektiği realistler tarafından ifade edilmektedir. Realistler ‘Egemen devlet (sovereign state)’ terimini, uluslararası politikadaki kritik anahtar kelimelerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Egemen devletin tanımı, uluslararası ilişkilerde, coğrafi bir alan üzerinde yönetilen merkezi bir hükümet tarafından temsil edilen fiziksel olmayan tüzel kişiliğe sahip bir kimliktir. Uluslararası siyasette egemen olan devlet merkezli teorilerin temeli, devletlerin tanım olarak baskın olduğu varsayımına dayanmaktadır. Varsayım etmenin amacı, etkin bir şekilde var olan egemen unsur, devletler arasındaki işbirliği nedeniyle ortaya çıkan evrensel sonuçları kavramak, açıklığa kavuşturmak ve öngörmektir. Egemenlik de devletin bir özelliğidir ve diğer devletler tarafından saygı görür (Thomson, 1995:212).

On yıllardır Uluslararası İlişkiler teorisyenleri egemenliği araştırmakta ve tartışmaktadır. Realizm, liberalizm ve eleştirel teorisyenler arasındaki tartışma, egemenlik kavramını uluslararası hukuk ve siyaset felsefesi alanlarındaki soyut, gizli ve steril tartışmalardan teorik ve pratik anlamların öne çıktığı alana taşımıştır. Egemenlik (sovereignty) artık Uluslararası İlişkilerin araştırma gündeminde öne çıkmaktadır. Liberal teorisyenler için egemenlik, devletin sınırları içinde ve ötesindeki aktörleri ve faaliyetleri kontrol etme kabiliyeti açısından tanımlanır. Realistler için ise egemenliğin özü, devletin yetkili kararlar verebilme yeteneğidir, yani savaş yapma kararının

verilmesidir. İki okulun egemenliğin bu farklı yönlerine odaklanması göz önüne alındığında, Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde egemenliğin durumu hakkında çelişkili ve bazen taban tabana zıt iddialarda bulunmaktadır. Bu durum ise egemenlik alanındaki tartışmaları derinleştirmekte ve zenginleştirmektedir (Thomson, 1995:213:14).

Egemen devletler Westphalian sistemi ile ortaya çıktı ve bu sistem günümüzde devam etmektedir. Devletler arasındaki ilişkilerle ilgili Westphalia antlaşması ve Westphalian düzeninin merkezinde bazı temel ilkeler vardır. Birincisi, uluslararası ilişkiler alanını egemen bir din üzerine belirli bir alanda tanımlar. İkincisi, her kral kendi krallığında imparatordur; dolayısıyla tüm devletler bağımsız ve eşittir. Yani, bu prensip ile Westphalian barışı ile devletlerin egemen eşitliği getirilmiştir. Son olarak ise hiç kimse diğerlerinden daha güçlü olamaz - uluslararası politikanın temel ilkesi olarak güç dengesinin korunması gerekmektedir (Encyclopaedia Britannica, 2018). Bugün, 1948'deki Birleşmiş Milletler bildirisi, her devletin ve milletin eşit ve bağımsız olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, 21. yüzyıldaki bölgesel devletin egemenliği, 16.yüzyılda kabul edilen Westphalia sistemin karakteristik özellikleri altında şekillenmiştir.

Realist düşünce ekolünün aksine İngiliz Okulu, bölge ve egemenlik arasındaki karşılıklı yapıyı tanımaktadır. İngiliz okulu neo-realizmin yapısal determinizmini reddetmektedir. Devletlerin uluslararası toplumun ilkelerini ve kurumlarını kabul ettiklerini varsaymaktadır. Çünkü ortak değerler etrafında düzenin sağlanması gerektiğini belirtirler. Bu yüzden birbirlerinin egemenliklerinin karşılıklı olarak tanınması, uluslararası toplumun temel kuralıdır. Diğer taraftan Cooper, Keohane gibi liberal teorisyenler için egemenlik, devletin sınırları içinde ve dışındaki aktörleri ile faaliyetleri kontrol etme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. 1980'lerin başından itibaren liberal teorisyenler, devlet merkezli paradigma saldırılarının, egemen devletin karşılıklı ekonomik bağımlılık, küresel teknolojiler ve demokratik politika tarafından aşındığını iddia etti. Bu sonuçtan yola çıkan Liberaller, devletlerin artık sınırlarını kontrol edemeyeceklerini iddia etmektedir. Modern teknoloji, devlet dışı veya alt diğer alanlardaki oyuncuların devlet sınırlarının ötesinde mal, para, insan ve bilginin akışını kontrol etmek için devlet müdahalesinden kaçınmasına izin verir. Özellikle sermaye, mali ve para politikalarını belirlemek için başka bir ülkeye veya para birimine geçebilir (Thomson, 1995:217). Egemen devletleri üzerinden liberal düşünceye yönelik eleştirilerde liberaller, egemenlik ve karşılıklı bağımlılık arasındaki ilişkiler konusunda belirsizdir. Devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artmasının egemenlikten taviz vermek anlamına gelip gelmediği ise açık değildir. Liberal kesimlerin sistemsel açıdan önemli gördükleri karşılıklı bağımlılık, savaş veya çatışma durumlarında gerekli olan açıklamaları her zaman yapamaz.

Ruggie ve Ashley, egemenliğin devletin ebedi mülkiyeti olmadığını ifade ederler. Ayrıca global Siyaseti de çağdaş devlet sisteminin rakibi olmadan oluşturmanın imkanlarından bahsederler. Aslında modern devlet sistemi, üyeleri arasında otorite açısından bir fark görmemeleri konusunda benzersizdir. Her devlet, kendi topraklarında güç kullanma konusunda nihai ve münhasır otorite olarak kabul edilir (Thomson, 1995:218).. Bu noktada Waltz, egemenliğin temelini, devletin 'iç ve dış sorunları ile nasıl başa çıkacağına kendisinin karar verici olduğunu ifade eder. Devletler, egemenlik olgusunu öne sürdüklerinde egemen olarak kabul edilirler; yani devletler, iç ve dış tehditlere karşı otoritelerini savunabildiklerinde egemenliklerini ilan etmiş olurlar (Waltz, 1979: 96).

Egemenlik kavramı realist düşüncede uluslararası düzenin anarşi olduğu fikrinin benimsemesiyle daha anlamlı bulunmaktadır. Uluslararası anarşi, kapsayıcı yasa ve otorite eksikliğinde etkileşime giren egemen devletlerden çok daha fazlasını içermektedir. Devletlerin silahlanması ve çıkarların çakışması birbirlerine tehdit oluşturmaktadır. Esasında egemen devlet politikaları savunma gibi görünüyor, ancak savunma durumunda kullandıkları sistemler esasında saldırgan olabilir. Oyun teorisi bu durumu açıklamada yardımcı olmaktadır. Bazı realist teorisyenler için oyun teorisi, anarşik gücün devletler arasında dağılımını koşullar itibarıyla açıklamaktadır. Oyun teorisi, rekabetçi bir durumda rasyonel seçeneği veya ideal bir stratejiyi belirleme yoludur. Her bir oyuncu, her oyuncunun adımlarını tahmin etmeye çalışır ve maksimum fayda elde etmek için gerekli bilgileri, adımları hesaplar. Böylece olası hasarını en aza indirmeye odaklanır. Uluslararası ilişkilerde de çıkar çatışmasında egemen devletler arasında zararı en aza indirmenin yolları aranmaktadır (Donnelly, 2015:394-96).

Realizmin egemen devlet kavramını Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya politikası açısından ele aldığımızda konunun daha iyi anlaşılması öngörülmektedir. Doğu Akdeniz'de birçok egemen devletin çıkarları için orada bulunması, ülkeleri karşı karşıya getirmektedir. Anarşik ortamda hayatta kalmak, kendi kendine yetmek, bu durumun olmaması halinde ise benzer çıkarılara sahip ülkelerle ittifak ilişkisi içerisinde olmak kaçınılmazdır. Ayrıca ittifakların ve karşı ittifakların olduğu bir bölgede en ufak bir kıvılcımda çatışma kaçınılmaz olabilir. Her ülkenin kendi çıkarını maksimuma ulaştırması ve güçlü görünmeyi sürdürmek için diğer ülkelerin politikasını dikkatli takip etmesi gerekmektedir. Türkiye'de bu konuda kendi çıkarlarını ve egemenlik alanlarını korumak için her iki gücü, yani sert güç (hard power) ve yumuşak güç (soft power) araçlarını aynı anda kullanmaktadır.

2. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Libya Politikası

Zengin doğalgaz ve petrol yataklarının bulunmasından sonra Doğu Akdeniz'de egemenlik güç çatışması şiddetlenmeye başlamış ve bölgenin stratejik konumu artarak önem kazanmıştır. Doğu Akdeniz'in Hint Okyanusu'ndan Avrupa'ya giden ticaret yolunda olması, Orta Doğu bölgesinden batıya giden enerji yollarına sahip olması, Bakü-Ceyhan boru hattı ile Kafkas petrolerini taşınması, Süveyş kanalı üzerinden gemi taşımacılığı gibi konular açısından bakıldığında jeostratejik önemi çok açık ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlarla beraber, Akdeniz'de adeta bir uçak gemisi konumunda olan Kıbrıs adası da uluslararası politika açısından, tarihte olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır.

Türkiye'nin yukarıda ifade ettiğimiz stratejik önlemler ve faaliyetler dahilinde Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının ortaya çıkarılması ile kimlerin söz konusu bölgede oyun kurucu olup olamayacağı önem kazanmıştır. Amerika'nın Jeoloji Araştırmaları Kurumu (USGS) raporlarına göre doğu Akdeniz'de 3.45 metreküp doğalgaz ve 1.7 milyar varillik petrol kaynağı olduğu tahmin edilmektedir. Aslında bu rakamlar bölgesel kaynakların küresel anlamda da güçlü bir etkiye sahip olacağını ortaya koymaktadır. Doğu Akdeniz, son zamanlarda Jeopolitik konumu, hidrokarbon potansiyeli ve tarihten gelen bir çok özelliği yüzünden emperyal güçlerin, özellikle Kıbrıs'ın etrafında güç elde etmek için sürekli bir mücadele alanı olmuştur (Özgür, 2017:31-32). Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin Doğu Akdeniz temelli politikaları Libya üzerinden incelenmeye çalışılacaktır. Esasında Türkiye'nin Libya ile olan ilişkilerinin geliştirmesinde ana etken Doğu Akdeniz'de kendisine karşı oluşturulan ittifak grubunu pasifize etmek ve Libya ile imzalanan anlaşmadan doğan hukuki haklarını uluslararası hukukta ve fiiliyatta kullanabilmektir.

Türkiye'nin doğu Akdeniz üzerinde sahip olduğu hakları, Akdeniz'e 1792 km ile en uzun kıyı şeridine sahip olmasının yanında, 1959 Zürih ,1960 Londra anlaşmaları ile Kıbrıs adası üzerinde Yunanistan ve İngiltere ile birlikte garantörlük hakkı bulunmaktadır ve bu haklar uluslararası hukuk açısından da geçerli haklardır. Türkiye, Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip olması ve uluslararası hukuktan doğan yasal haklar, Türkiye'yi bölgenin en etkin aktörü yapmaktadır (Duman,2019:215).

GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de yaptığı doğal gaz ve petrol çalışmalarına karşı Türkiye ilk olarak 1974 yılında cevap vermiştir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPOA) verilen ruhsat ile Rodos Adası'nın güney bölgesinde arama çalışmalarına başlamıştır. Türkiye bu kararı ile söz konusu bölgenin karasuları dışında olmasına rağmen, kıta sahanlığı içerisinde olduğunu ifade etmiş ve bir anlamda Doğu Akdeniz'in geleceği ile ilgili kendi politikasını da ortaya koymuştur. Yine Türkiye, Doğu Akdeniz politikası çerçevesinde 2007 yılında 36 16 18 meridyenleri arasındaki bölgede TPAO'ya arama ruhsatı vermiştir. Bu kararla Türkiye, son zamanlarda daha da önemli hale gelen Doğu Akdeniz ve Münhasır Ekonomik Bölge politikasının çerçevesini de ortaya koymuş oldu. Türkiye'nin aldığı kararlar genel anlamda Doğu Akdeniz politikasının çerçevesini oluşturmasının yanı sıra, 2007 yılında GKRY'nin ilan ettiği ve uluslararası hukuka aykırı 13 parselden oluşan MEB alanlarını da tanımadığını belirtmiştir (Kütükçü & Kaya, 2016:92-94).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin izlediği deniz yetki alanları politikalarına karşı ancak 2011 yılından itibaren aktif olarak bir politika ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu ülkelerin ortaya koydukları politikalara karşı Türkiye genel anlamda notalar vererek ve tepki göstererek protesto etmiştir. 2011 yılında ilk olarak KKTC ile yaptığı anlaşma ile artık Türkiye ciddi anlamda inisiyatif almaya başlamıştır. Yine bu dönemde TPAO'ya verdiği petrol-doğalgaz arama

ruhsatları ile Türkiye benimsediği realist politikaları fiiliyata geçirmiştir. Doğu Akdeniz'deki MEB, Kıbrıs adası etrafındaki üç bölgeden ibarettir. Birinci bölgede, Suriye, KKTC ve Türkiye, ikinci bölgede KKTC ve Türkiye, üçüncü bölgede ise Türkiye, Yunanistan, KKTC, Mısır, İsrail ve GKRY kıyıları bulunmaktadır. Türkiye'nin söz konusu bölgede ilan ettiği MEB toplamda 145.000 kilometrekare deniz yetki alanını ifade etmektedir. Aşağıdaki haritada, Türkiye'nin daha önce bahsettiğimiz haklarından doğan münhasır ekonomik bölge ve Avrupa birliği destekli Seville haritasındaki Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettiği hakların karşılaştırması yapılmıştır (III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, 2019:56-59).

Harita-1: Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye'ye bıraktığı yerler ve Türkiye'nin talebi ettiği alanların karşılaştırması (III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, 2019:56-59).

Yunanistan ve GKRY sürekli olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarını yok saymaktadır ve Türkiye'yi Akdeniz havzasından dışlamaya yönelik politikalar izlemektedir. Doğal olarak Türkiye, her defasında bu politikalara itiraz etmiş aksini ifade eden gerekli çalışmaları da yapmıştır. Türkiye yine Yunanistan'ın ortaya koyduğu adaların kıta sahanlığı fikrini kabul etmemekte birlikte eşitlik ilkesi doğrultusunda çözümler ortaya koymayı tercih etmiştir. Aslında uluslararası deniz hukukuna göre de Yunanistan'ın iddialarının dayandığı herhangi bir temel bulunmamaktadır. Yapılması gereken, coğrafyanın ortaya koyduğu özellikler, kıyı uzunlukları ve hakkaniyet çerçevesinde çalışarak eşitlik ilkesine uyan bir paylaşım yapılmasıdır (Günel, 2018:198-202). Uluslararası mahkeme ve tahkim kararlarında Türkiye'nin adaların kıta sahanlığı olmadığı tezini destekler mahiyetinde kararlar bulunmaktadır. Esasında Doğu Akdeniz'deki problemin çözümüne 1982 yılında Libya ve Tunus arasında yaşanan problem ve yine 1978'de Birleşik Krallık ile Fransa'nın Manş Denizi'nde yaşadığı sıkıntı önemli anlamda örneklik teşkil etmektedir. Her iki örnek de uluslararası hukuk ve adaletli paylaşım konusunda önemli çaba sarf eden Türkiye'nin tezlerini güçlendirmektedir (Ercümen, 2019).

Doğu Akdeniz, egemen devletler arasındaki rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır. Küresel ve bölgesel ülkelerin buradaki amacı çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaktır. Türkiye'de realistlerin benimsediği güvenlik ve egemen devlet yetkisi ve kapasitesi dahilinde bölgedeki haklarını korumak için askeri anlamda da önemli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye Ege ve Akdeniz'in kesiştiği noktadaki Aksaz deniz üssünü kurarak bu anlamdaki en önemli icraatını ortaya koymuştur. Askeri teçhizatlarla donatılan deniz üssü, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki politikalarının gücünü artırmak ile beraber konunun ciddiyetini de ortaya koymuştur. Bunun yanında, Mersin Ağalar limanının inşa edilmesi Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin artmasına sebep olmuş, bölgedeki varlığını pekiştirmiştir. Yine Türkiye'nin 2006 yılında başlattığı Akdeniz Kalkanı Harekati, 1997'de başlattığı 'Açık Denizlere Doğru Stratejisi', Doğu Akdeniz'deki enerji ve egemenlik haklarına verdiği önemi göstermektedir (Yaycı, 2020: 136-144).

Liberalizmin benimsemiş olduğu uluslararası işbirliği ve barışçıl bir düzen kurma fikri her ne kadar büyüleyici olsa da bölge ve küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki politikaları incelendiğinde realist argümanların ve politikaların öne çıktığı görülmektedir. Bu pragmatik yaklaşım çerçevesinde Türkiye, Akdeniz'de askeri tatbikatlar yaparak Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettikleri münhasır ekonomik bölge alanı içerisinde verdikleri ruhsatların geçerli olmadığı ve kabul etmediği mesajını vermektedir. Bunu yanında gambot diplomasisini etkin bir şekilde kullanan Türkiye, sürekli olarak Doğu Akdeniz'de askeri tatbikatlar ve eğitim faaliyetleri icra etmektedir. Soğuk Savaş döneminin şartları gereği Türkiye, Rus tehdidine karşı daha çok Karadeniz sularında aktif durumda idi. 1974 Kıbrıs harekâtı Türkiye'nin Ege ve Akdeniz de varlığını kuvvetlendirdi. Bunlara ek olarak 2019'dan itibaren belirlenen Mavi Vatan stratejisi ile Türkiye, yüzü aşkın gemi ile eşzamanlı olarak tüm denizlerde eğitim çalışmaları ve tatbikatlar yapmıştır. Yakın tarihimizin en önemli ve en büyük tatbikatlarından olan mavi vatan tatbikatı Türk Silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu önemli ve hassas faaliyetiyle hem gambot diplomasisini kullanmak hem de Türkiye'nin egemenlik haklarını korunacağına dair güçlü bir mesaj vermek istemiştir (Genç, 2019).

2017 yılında Türkiye, Doğu Akdeniz'de gerginliğin artması ve egemenlik haklarının dikkate alınmadığını düşünerek araştırma gemisi olan Barbaros Hayrettin Paşa'yı daha önce KKTC ile yapılan anlaşma çerçevesinde belirlenen bölgelere gönderdi. Devamında ilk sondaj gemisi olan Fatih'i bölgeye sevk etti ve GKRY'nin iddia ettiği bölgelerde çalışma başlattı. Bu durum, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarından taviz vermeyeceği konusunda net bir mesaj olmuştur. Oruç Reis adlı ikinci bir araştırma gemisi ve Türk Ordusuna bağlı savaş gemilerinin koruma sağlamak üzere bölgede bulunması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki gücünün arttığının en açık ifadesi olarak yorumlanabilir (Arslan, 2019).

Bölgede bütün bunlar yaşanırken Türkiye henüz Münhasır Ekonomik Bölge sahasını resmi anlamda ilan etmemiştir. Bu çerçevede Türkiye, Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY'nin iddialarını boşa çıkarmak ve etkilerini kırmak için Akdeniz'deki bütün parametreleri değiştiren deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasını Kasım 2019'da Libya ile imzalamıştır. Aslında yapılan bu anlaşma sadece söz konusu taraf ülkelerin değil kıyıdaş diğer ülkelerinde dikkatini çekmiştir. Bazı ülkeler kendi aralarında antlaşmalar imzalanmış olmasına rağmen, Türkiye; coğrafi üstünlük, eşitlik ilkesi ve hakkaniyet çerçevesinde diğer ülkeler ile de müzakerelere açık olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin Libya ile anlaşma imzalaması, münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla, Yunanistan'ın tek bir sahil şeridi olarak kabul ettiği Girit'ten Meis'e kadar olan bölge ile GKRY ve Mısır ile yapılan anlaşmaların hukuki temeli zayıflamıştır. Türkiye'nin Akdeniz'in batısı için 2004 yılında BM'ye bildirdiği kıta sahanlığı dış sınırı, Libya ile yapılan anlaşmanın hukuki açıdan herhangi bir sorun doğurmasının da önüne geçmiş bulunmamaktadır (Çaşın, 2019).

Aşağıdaki harita Türkiye Dışişleri Bakanlığının paylaştığı Türkiye-Libya deniz yetki alanı sınırlandırmasını göstermektedir;

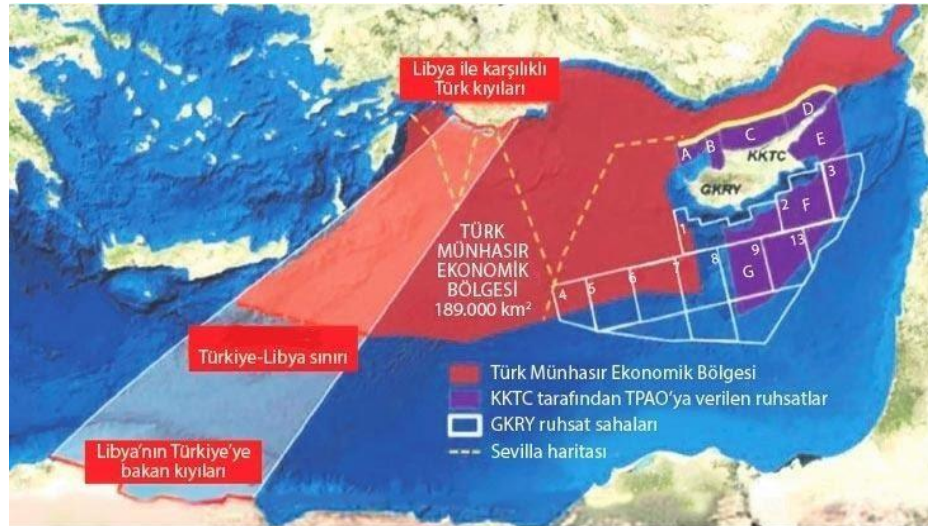
Harita-2: Doğu Akdeniz'de Libya ile Türkiye'nin yaptığı anlaşma ile belirtilen münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığını gösteren harita (AA,2019). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261#>

Tablo-1: Doğu Akdeniz'e yönelik bölge ülkelerinin 2019 Yılında görüşme trafiği (Yaycı, 2020:123). 2016 yılı itibariyle Yunanistan-Mısır-GKRY-İsrail-Ürdün-İtalya ve Fransa gibi devletler toplam 26 kez devlet başkanları, Dışişleri ve enerji bakanlarının bir araya geldiği görüşmeler gerçekleştirmiştir.

	Ülkeler	Katılım	Tarih/Yer	Anlaşma/Açıklama
1	Yunanistan-GKRY-Mısır	Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı. Mısırlı Yetkililer, GKRY Başkanlık Komiser	10 Ocak 2019- Kahire	Diaspora ve NOSTOS olarak bilinen Köklere Geri Dönüş Programı hakkında görüş alışverişi
2	Yunanistan-GKRY-İsrail-Ürdün-Mısır-Filistin-İtalya	Enerji Bakanları	14-15 Ocak- Kahire	Doğu Akdeniz Gaz Formu İcra Edilmiştir, formun her yıl düzenli olarak yapılması kararlaştırılmış.
3	Yunanistan-Fransa-İspanya-Portekiz-İtalya-Malta-GKRY	Başbakanlar - Devlet Başkanları	29 Ocak Güney Lefkoşe	MED-7 Zirvesi çerçevesinde, enerji, göç, iklim değişikliği, Kıbrıs sorunu ele alınmıştır.
4	Yunanistan-Mısır-GKRY	Meclis Başkanları	11 Şubat 2019 Güney	Bölgesel işbirliği, enerji konuları, turizm ve eğitim alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi

			Lefkoşe	
5	İsrail-GKRY-Yunanistan	Başbakanlar	20 Mart 2019, Kudüs	Doğu Akdeniz ve Orta Akdeniz'de enerji bağımsızlığı ve güvenliğinin sağlanması
6	Yunanistan-Ürdün-GKRY	Devlet Başkanları	13 Nisan 2019- Amman	Enerji, Tarım, turizm, eğitim ve ticaret konularının geliştirilmesi,
7	Yunanistan-GKRY-Mısır	Dışişleri Bakanları	31 Temmuz 2019	Doğu Akdeniz'deki gelişmelere yönelik konular ile liderler zirvesinin Ekim 2019'da yapılması kararlaştırılmıştır.
8	Yunanistan-Mısır-GKRY	Devlet Başkanları	08 Ekim 2019	Doğu Akdeniz'de işbirliğinin artırılmasına yönelik ortak deklarasyonda bulunulmuştur.
9	Yunanistan-Mısır-GKRY	Savunma Bakanları	5 Kasım 2019	Doğu Akdeniz'de işbirliği ve terörizme karşı ortak irada beyanı.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde GKRY ve Yunanistan'ın öncülük ettiği girişimler sonucunda bölge ülkeleri Türkiye'ye karşı bir kamplaşma içerisindedir. Yunanistan ve GKRY, kendi iddialarını ve politikalarını Türkiye'ye kabul ettirmek için geniş bir ittifak arayışı içerisindedir. Bu doğrultuda Yunanistan'ın Mısır ve GKRY ile yaptığı anlaşmalar aslında Türkiye'nin haklarına ve menfaatlerine ciddi anlamda zarar verebilecek durumdadır. Aşağıdaki haritada açıkça ortaya konduğu gibi Avrupa Birliği destekli Seville haritasının işleme konması ile birlikte Türkiye 144.000 kilometrekare deniz yetki alanına kaybedip, sadece 41.000-kilometre karelik bir alana sıkıştırılıyordu. Türkiye, kendisine karşı oluşturulan cephelere ve politikalara iddia ettiği kıta sahanlığı içerisindeki GKRY ve diğer ülkelerin arama çalışmalarını engelleyerek, oluşturulan çevreleme politikalarına karşı harekete geçmiştir. Zaten Libya ile yapılan anlaşma, GKRY'nin ilan ettiği 13 bölgeden oluşan münhasır ekonomik bölge alanını da yok saymaktadır. Türkiye'nin ortaya koyduğu bu ciddi itiraz ve kararlı tutum, Akdeniz'de petrol araması yapan yabancı firmaların bölgedeki çalışmalarını durdurmalarına ve bölgeden çıkmalarına neden olmuştur (Yaycı, 2019). Yunanistan ve GKRY, çeşitli uluslararası kuruluşları kullanarak dünyayı Seville haritası konusunda iknaya çalışmış, aşağıdaki haritada görüleceği üzere Türkiye'yi Antalya Körfezi civarına haps etmeyi planlamışlardır.

Harita-3: Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin MEB sınırlarını gösteren Harita (Milliyet, 2019)
<http://www.milliyet.com.tr/siyaset/akdenizde-denge-lehimize-degisti-6090379>

Cihat Yaycı (2019), üzerinde çalıştığı haritalama metodu ile Türkiye'nin Libya'dan karadan komşusu olduğunu göstermek için bir takım haritalar çizmiştir. Yukarıdaki harita çizim metodunda Libya ve Mısır için Ortay hat yöntemi dikkate alınmıştır. Yaycı'ya göre; Marmaris, Kaş, Fethiye kıyıları ile Libya'ya ait olan Bordiya, Tobruk ve Derne kıyılarının karşılıklı kıyılar olması nedeniyle Libya ile Türkiye arasında bir sınırlandırma anlaşması yapılmasının gerekliliği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra Yaycı bu hattın Anamur kıyılarına kadar kaydırmanın mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Fakat, daha önce Mısır ile öngörülen ortay hat ile çakışmaması için bu hattın Kaş-Deveboynu arasında olmasının uygun olacağını iddia etmektedir. (Yaycı, 2019:84).

Diğer taraftan Yunanistan, GKRY ve Mısır gibi ülkeler Libya'nın içinde bulunduğu durumdan faydalanarak enerji jeopolitiğini yönlendirme ve enerji kaynaklarında söz sahibi olmak için sınırlandırma anlaşmaları yaparak hem Libya'ya hem de Türkiye'ye fiili durumu kabul ettirme arayışı içerisinde. Bu durum hem Türkiye hem de Libya'nın egemenlik alanlarının ihlali anlamına gelmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Arap Baharı olayları başlamadan önce Libya ile deniz sınırlarının çizilmesi konusunda bir takım görüşmeleri başlatmıştı. Fakat Arap Baharı başladıktan sonra Kaddafi'nin devrilmesi ile süreç uzamıştır. Libya'da iktidara gelen yeni yönetimi Türkiye hemen tanımış ve büyükelçisini atamıştır. Ayrıca 2013 yılında askeri ilişkileri geliştirmeye yönelik Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşmasını da imzalamıştır. Ocak 2020'ye kadar Türkiye-Libya arasındaki askeri ilişkiler bu anlaşma çerçevesinde yürümüştür. Ocak 2020'de TBMM'den geçen Libya tezkeresi ile Türkiye daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda Libya'ya yönelik askeri teçhizat ve eğitim programlarını yoğunlaştırmıştır. Bugüne kadar Türkiye'de 1000'e yakın Libya'lı askerler eğitim görmüştür. Bunların 285'i denizcidir (Yaycı, 2019:82-84).

Türkiye'nin Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümetine (UMH) açıktan askeri, ekonomik ve siyasi anlamda destek vermesi, bölge ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Türkiye'nin ulusal menfaatlerini korumak ve kollamak için Libya'daki siyasi iktidarı desteklemesi gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Libya'daki rolünün jeopolitik etkilerine baktığımız zaman önemli kazanımlar olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin Libya politikası, Akdeniz havzasındaki ülkeler dahil, dünyanın en önemli ve etkin kullanılan ticaret yollarının ve bölgedeki doğal kaynakların kontrolü ve dağıtımını konusunda rekabet halindeki ülkeler için önemli bir hamledir. Bu nedenle Türkiye'nin Libya ile imzaladığı anlaşma GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail gibi ülkelerin Doğu Akdeniz'deki paylaşma planlarına ciddi bir darbe anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan, Libya'da Hafter'i açıktan destekleyen, BAE, Suudi Arabistan, Mısır, Fransa ve Rusya gibi ülkeler Türkiye'nin Libya politikasından rahatsız olmaktadır. Özellikle Mısır ve BAE'nin Türkiye karşıtı politikaları her alanda vuku bulmaktadır. Libya'ya yönelik BMGK'nin silah ambargosu devam etmesine rağmen 2014 yılından itibaren BAE milyonlarca dolarlık silahı ve paralı askerleri Eritre, Ürdün ve Mısır üslerinden kargo uçaklarıyla Hafter'e teslim etmiştir (Domazeti, 2020). Hafter yönetimi ayrıca petrol bölgelerini kontrol ederek İtalya, Fransa ve Rusya petrol şirketleriyle anlaşma imzalamıştır. İtalya, Libya'da tarafsızlığını belirtmekle birlikte her iki tarafla da iletişim halindedir ve çıkarını korumaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Hafter yetkilileri ile İtalyan petrol şirketi ENI, Bahr Esselam Faz 2 sahasının %50 hissesine, Melitah ve Sabrata doğal gaz tesislerinin modernizasyonu ile Wafa sahasında yeni sondaj faaliyetleri için anlaşma yaptıkları bilinmektedir. Fransa'nın TOTAL şirketi el-Şarara'da %30, Murzuq'da %24 ve Waha'da %16 civarında hissesi olduğu bilinmektedir (Yaycı, 2019: 64-66). Rusya'nın ise Doğu Akdeniz'de egemen güç olma isteği 2013 yılında Putin tarafından ilan edilmiştir. Dolayısıyla Rusya'nın hem üs hem de enerji kaynaklarından pay almak için Hafter ile görüşme yaptığı bilinmektedir. Rusya, Libya'da Rus paralı askerleri 'Wagner' aracılığıyla doğrudan Hafter'e destek vermektedir. Hafter için bu kadar ülkenin destek vermesi Libya'daki yasal hükümet olan UMH'yi tedirgin etmiş ve siyasi olarak geleceği tehlikeye girmişti. Türkiye ile 27 Kasım 2019 tarihinde imzaladığı anlaşma ve TBMM'de Ocak 2020'de çıkartılan Libya teskeresiyle birlikte UMH, gücünü korumaya çalışmaktadır. Türkiye'nin Libya'da oyun değiştirici olarak sahaya girmesi birçok dengeleri alt üst etmektedir (Crisis Group, 2020: 17-20).

Türk dış politikasında benimsenen realist re-aktif politikalar meyvesini vermektedir. Çok taraflı, yapıcı, bölgesel ve güvenlik alanında izlenen pragmatik politikalar Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de elini güçlendirmektedir. Önceki sayfalarındaki haritalarda da görüleceği üzere Yunanistan,

GKRY, Mısır ve İsrail tarafından desteklenen East-Med projesi, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de dışlamaya yönelik en önemli projelerin başında gelmekteydi. Libya ile imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması bu projenin çökmesindeki en önemli unsurdur. Ayrıca Türkiye bu anlaşma ile KKTC'nde haklarını koruma altına almıştır. Türkiye'nin bu kazanımlarını engellemek için Hafter ve destekçileri anlaşmaya şiddetle karşı çıkmaktadır. UMH'nin çökmesi ve Libya'nın tamamını Hafter kontrol etmesi için operasyon başlatılmış ve yoğun destek vermişlerdir. Bu kapsamda Türkiye, Libya'daki askeri varlığını artırmak için Tunus ve Cezayir ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu iki ülkeden UMH'ye yardım için üs talebinde bulunduğu çeşitli mecralarda basına yansımıştır. Dolayısıyla Türkiye için Libya, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı ve deniz sınırlarının belirlenmesi noktasında stratejik bir önem arz etmektedir.

SONUÇ

Türkiye, geçmiş yıllarda Doğu Akdeniz'de uzun süre kendi menfaatlerine karşı yapılan faaliyetlere gerekli tepkiyi göstermek de geç kalmıştır. GKRY ve Yunanistan'ın yaptığı usulsüz faaliyetlere genel olarak nota ve kınama metinleriyle cevap verilmiştir. Bunun yanı sıra GKRY, AB ile olan ilişkilerini kullanarak Kıbrıs adasının tek temsilcisi gibi davranmaya devam etmiştir.

2011 yılına gelindiğinde, Türkiye ve KKTC arasında imzalanan anlaşma ile birlikte Türkiye, Doğu Akdeniz'de aktif ve etkin politikalar izlemeye başlamıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz'deki söz konusu sınırların paylaşım konusunu 1982 tarihli BMDHS'nin 74. ve 83. maddesinde yer alan 'eşitlik ilkesi' ve 'adil çözüm' kapsamında ele almaktadır. Aslında Türkiye, söz konusu anlaşmaya taraf olmamakla birlikte, ortaya koyduğu prensipleri Doğu Akdeniz için uygun bulmaktadır. Yunanistan'ın kabul ettirmeye çalıştığı Meis adası ve diğer adaların kıta sahanlığı önerisi hem uluslararası hukuk açısından hem de BMDHS'de yer alan ilgili maddelerde bir karşılığı bulunmamaktadır. Yunanistan ve GKRY'nin İsrail, Mısır ve Lübnan ile beraber Doğu Akdeniz politikaları genel olarak Türkiye aleyhinde yürümektedir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz ve petrol yatakları ile ortaya çıkan gerginlik çatışmaların yanında, GKRY'nin Kıbrıs adasının tamamı üzerinde hak iddia etmesi ve Kıbrıs Türklerinin varlığının eşit ölçülerde kabul edilmemesi uluslararası hukuku çiğnenmesine yol açmaktadır. Türkiye ise KKTC'nin ve kendisinin haklarını korumak için gambot diplomasisi eşliğinde Doğu Akdeniz'e savaş gemileri göndermiş ve gerektiğinde egemenlik haklarını kullanmaktan çekinmeyeceğini açıkça belirtmiştir.

Türkiye, Libya ile yaptığı deniz yetki sınırlarını belirleme anlaşmasıyla Doğu Akdeniz'deki egemenlik alanlarını kontrol altına almak istemektedir. Libya'ya verdiği siyasi, askeri ve ekonomik destek bu perspektiften ele alındığında Türkiye'nin izlediği politikanın daha iyi anlaşılacağı değerlendirilmektedir. Libya'daki Trablüs hükümetine verilen destek, aynı zamanda Ortadoğu'da Türkiye'nin rekabet ettiği ve karşı karşıya geldiği BAE, Mısır, ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle de mücadelesini sürdürmek anlamındadır. Bu ülkelerin kendi otoritelerini korumak için bölgedeki demokrasi yanlı hareketlere ve hükümetlere karşı oldukları kamuoyu tarafından bilinmektedir. Türkiye hem bölgesel çıkarlarını korumak hem de Hafter yönetimine engel olarak UMH'nin iktidarda kalmasını sağlamak için aktif politikalar izlemektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu politikalarının engellenmesi için AB'nin de girişimleri olduğu bilinmektedir. BMGK'nin Libya'ya yönelik ambargolarını denetlemek için AB üyelerinin 31 Mart 2020'de 'İrini' adını verdikleri operasyonu başlatma kararı bunun en somut örneğidir. Amaç deniz yoluyla Libya'ya giden silahların engellenmesi olarak açıklanmıştır. Fakat, esasında Libya'ya yönelik ambargoyu ihlal eden Hafter destekçisi ülkeler için herhangi bir denetim söz konusu değildir. Çünkü BAE, Mısır, Fransa, Rusya ve Suudi Arabistan, kara ve hava araçlarını kullanarak Hafter'e silah yardımı yaptıkları kamuoyuna yansımıştır (Anadolu Ajansı, 2020). Bu yüzden Türkiye, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik hedeflerin korunması ve bölgedeki itibarını korumak için Libya'daki UMH hükümetine sahada askeri gücünü de kullanarak destek vermektedir. Genel olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz üzerinden Libya'daki kısa ve orta vadedeki politikası, Yunanistan, İsrail, Mısır ve GKRY'nin kurduğu Doğu Akdeniz Enerji platformunu işlevsizleştirmek ve Med-East boru hattını engellemektir. İsrail ve Mısır ile yapılacak bir MEB anlaşması, Türkiye'nin bölgedeki egemenlik haklarını güçlendirecek gelişmelerdir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2019). 'Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahaneliği ve MEB sınırlarını Paylaştı'. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261> (Erişim:24/12/19).

Anadolu Ajansı, (2020). Malta, AB'in İrini operasyonundan çekilmeye hazırlanıyor, Erişim: 22.05.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/malta-abnin-irini-operasyonuna-destegini-cekmece-hazirlaniyor/1834040>

Arslan, R (2019) Doğu Akdeniz'de sondaj Faaliyetleri: 6 Başlıkta bilmeniz gerekenler <https://tr.euronews.com/2019/07/19/dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetleri-bilmeniz-gereken-hersey-dogal-krizi-turkiye-kibris-ab> (Erişim:19:12.2019).

Berenskoetter, F. and Williams, M.J (2007) *Power in World Politics*. London: Routledge Taylor & Francis Group.

Çaşın, M.H. (2019) 'Türkiye-Libya Anlaşmasının Hukuki ve Stratejik Boyutları', <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270> (Erişim:24.12.2019)

Crisis Group, (2020). *Turkey Wades into Libya's Troubled Waters*, Europe Report, No:257.

Donnelly, J. (2015) 'The Discourse of Anarchy in IR' *International Theory* 7:3, pp.393-425.

Domazeti, R. (2020). "Libya'da dengeler değişiyor mu?", İNSAMER, 20.04.2020

Duman, S. (2019). 'Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye'. *Karadeniz Araştırmaları*, 16:62, ss.213-230.

Ercümen, F. (2019) 'Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Belirlenmesinde Adaların Rolü', <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizdeki-yetki-alanlarinin-belirlenmesinde-adalarin-rolu/1670572#> (Erişim:12.05.2020).

Genç, D. (2019c). 'Türkiye'nin Mavi Vatandaki Dev Tatbikatı Göz Kamaştırdı', <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mavi-vatandaki-dev-tatbikat-goz-kamastirdi/1411433> (Erişim:12:05:2020).

Karpowich, K. and Julian, W. (2018) 'Political Realism in International Relations' in Zalta E.N (ed) *the Stanford Encyclopaedia of Philosophy*. Stanford University: Metaphysics Research Lab. Available at URL=<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/> Accessed on 25 November 2018].

Günel, R.V. (2018). *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Savaş Yayınları.

Kedikli, U. & Deniz, T. (2015). 'Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı'. *Alternatif Politika*, 7:3, ss.399-426.

Kütükçü, M.A. & Kaya, İ.S. (2016). 'Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu', *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, sayı:2/1, ss.81-06.

III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, (2019) *Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen*, Rapor no:22.

Özgür, H.K. (2017). 'Hydrocarbonization of the Cyprus Problem'. *Perception*, Volume:22, number:2-3, pp.31-56.

Şafak, E. (2019). 'Doğu Akdeniz'de Enerji Bağlamında Değişen Dengeler'. *Yakın Doğu Enstitüsü*, Rapor no:2.

Mearsheimer, J.J (2001) *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.

Morgenthau, H.J and Thompson, K.W (1985) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill.

Schmidt, B.C (2007) 'Realism and Facets of Power in International Relations' in Berenskoetter, F. and Williams, M.J. (ed) *Power in World Politics*. London: Routledge Taylor & Francis Group, pp. 43-63.

Thomson. J.E (1995) 'State Sovereignty in International Relations: Bridging the Gap between Theory and Empirical Research' *International Studies Quarterly* 39:2, pp.213-233.

Yaycı, C. (2012). 'Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılma Sorunu ve Türkiye'. *Bilge Strateji*, 4:6, ss.1-72.

Yaycı, C (2019). Türkiye-Libya Arasındaki Anlaşmanın Sonuç ve Etkileri, <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri> (Erişim:24.12.2019).

Yaycı, C. (2019). *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü*. ASAM: İstanbul

Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Viotti, P.R and Kauppi, M.V (2012) *International Relations Theory*, 5th ed. London: Longman.

Waltz, K.N (2001) *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K.N. (1979) *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley Publishing Company.

Walt, S.M (1998) 'One World, Many Theories' *Foreign Policy* 110, pp. 29-46.

Encyclopaedia Britannica, (2020). Westphalia, Erişim: 10.05.2020. <https://www.britannica.com/place/Westphalia>